

Nonnosz abbá¹ és a szívimádság

PERCZEL István

Moszkhosz Szent János, a *Lelki virágoskert* szerzője feltehetően a kilikiai Aigeiában született, valamikor Jusztinianosz uralkodása idején (talán 550 körül, vagy korábban). Palesztinában ismerkedett meg a szerzetességgel.² Szophroniosz, későbbi jeruzsálemi pátriárka az ő tanítványa volt, és talán Szent Maximosz is, vagy ha nem, akkor Szophronioszon keresztül hatott János Maximoszra.³ János valamikor a hatodik század második felében kezdte szerzetesi pályafutását Szent Theodosziosz monostorában, Palesztinában. Onnan Szent Kharitón Lavrájába⁴ ment Pharanba, a Sinai-félszigetre, ahol tíz évig maradt, s ahol Szophroniosz csatlakozott hozzá.⁵ Egy ideig Szent Szabasz Lavrájában is élt. II. Tiberiosz császár idején (578–582) János és Szophroniosz Egyiptomba ment, majd kis időre visszatértek Palesztinába. 590 körül János ismét a Sinai-félszigetre költözött, és körülbelül tíz évet töltött ott, majd a palesztinai Új Lavra⁶ szerzetese lett.⁷ A 603-

- 1 Az abbá arámi szó, jelentése „atya”. Használata elterjedt a görögben is. A nagy tiszteletben álló szerzeteseket szólították így.
- 2 Moszkhosz Szent János kronológiájához ezt a művet használtam: Phil Booth: *Crisis of Empire. Doctrine and Dissent at the End of Late Antiquity*. University of California Press, Berkeley, 2014), 44–46.
- 3 A *Lelki virágoskert* Bevezetője, amelynek valószínűleg Szent Szophroniosz a szerzője, tizenkét tanítványról beszél, akik egyike volt Szophroniosz. Csak sejtethető, hogy ezek közé tartozott Szent Maximosz is. A Bevezető kiadása: Hermann Usener: *Der heilige Tychon*. Teubner, Leipzig–Berlin, 1907, 91–93., 93.
- 4 „A lavra olyan szerzetesközösség, amelynek tagjai különálló cellákban éltek, a hét nagy részét magányban töltötték, de szombaton és vasárnap összegyűltek a közös imádságra, és hogy ételt vigyenek magukkal a következő hétre. A lavra két elemből áll: egyik a központi terület, ahol a templom és a gazdasági épületek találhatóak, a másik pedig a szerzetesek celláinak együttese. Az apát vagy szerzetesfőnök általában a központi területen élt a lavra gazdasági igazgatójával (görögül *oikonomosz*) és valószínűleg néhány más szerzetessel együtt, akiknek munkájára ott szükség volt. Ezek közé tartozott a lavra papja és a gyengélkedő vezetője. A többi szerzetes, akiket »cellalakóknak« (görögül *kelliótai*) hívtak, a központi terület körül lakott” (Y. Hirschfeld: *The Judean Desert Monasteries in the Byzantine Period*. Yale University Press, New Haven–London, 1992, 18.
- 5 Moszkhosz János: *Lelki virágos mező* 40; PG 87/3, 2893D.
- 6 Az Új Lavra a Vádi Dzsihárban, Tekoától 2,5 km-re fekszik. Maradványait Yitzhar Hirschfeld fedezte fel 1982-ben.
- 7 Bevezető a *Lelki virágoskert*hez, Usener: i. m. 91.

as perzsa támadás elől János és Szophroniosz Antiokhiába, onnan pedig Alexandriába menekült, ahol Alamizsnás Szent János pátriárka udvarában éltek, és az ő teológiai tanácsadói voltak, majd Alexandriából Cipruson és Észak-Afrikán át Rómába, ahol János feltehetőleg 634-ben meghalt.⁸ Műve, a *Lelki virágoskert (Pneumatikon leimonarion)* életrajzi Bevezetője szerint, amelyet alighanem Szophroniosz írt, János vándorlásai során történeteket gyűjtött a szent emberekről, majd halála előtt a gyűjteményt átadta a Bevezető szerzőjének, aki azt könyvbe rendezte, és kiadta.⁹

A *Virágoskert* szövegének máig nincs kritikai kiadása. A *Patrologia Graecá*-ban hozzáférhető szöveg, Cotelier kiadása, hozzáadásokat, változtatásokat tartalmaz. Általában jobb szöveget ad Ambrogio Traversari 15. századi latin fordítása, amely egy firenzei kéziratot fordít.¹⁰ A műnek létezik egy modern angol fordítása John Wortley-től, amely a Cotelier kiadás alapján készült, valamennyire Traversari latin szövegének figyelembevételével.¹¹

A *Lelki virágoskert* semmi egyéb, mint anekdoták sorozata. Habár úgy tűnik, hogy az anekdoták egyetlen célja épületes történetek megőrzése, átadása, a mű történeti adatok, sőt egészen meglepő történeti adatok tárháza, bár ebből a szempontból nem nagyon aknázták ki eddig. Ezt viszont alighanem annak tudhatjuk be, hogy a szentek életrajzait, de még inkább a hagiográfiai anekdota-gyűjteményeket nem szokás történeti forrásként kezelni. Mégis, talán a legfontosabb mű, amely történeti szempontból vizsgálja a *Virágoskertet*, Philip Booth nemrég, 2014-ben megjelent könyve, *Crisis of Empire: Doctrine and Dissent at the End of Late Antiquity* (University of California Press, Berkeley, 2014).

A jelen tanulmány alaposan átdolgozott és kiegészített részlet egy nagyobb írásból, amelyet angolul jelentettem meg Szent Maximosz Miatyánk-kommentárjáról, és arról, mit tudhatunk meg a kommentárból Szent Maximosz viszonyáról a hatodik század közepén „órigénizmus” név alatt elítélt szerzetesmozgalomhoz.¹² A kutatás ürügyét az szolgáltatta, hogy Szent Maximosznak Krisztus két akaratáról szóló tanítását kortárs ellenfelei, akik Krisztus egyedüli akaratát tanították, az órigenizmussal hozták összefüggésbe. E miatt fontos volt kideríteni, mit gondolhatott Szent Maximosz

8 Usener: i. m. 92. Phil Booth szerint János és Szophroniosz Cipruson volt 620-ban, ahol részt vettek Alamizsnás Szent János temetésén, majd onnan mentek Észak-Afrikába és Rómába (Booth: i. m. 101–111.).

9 Usener 92.

10 Booth 91–92.

11 *The Spiritual Meadow (Pratum Spirituale)* by John Moschos (also known as John Eviratus). Introduction, translation and notes by John Wortley. Cistercian Publications, Kalamazoo, MI, 1992.

12 I. Perczel: Saint Maximus on the Lord's Prayer. An Inquiry into His Relationship to the Origenist Tradition. In A. Lévy – P. Annala – O. Hallamaa – T. Lankila (szerk.) D. Kaley közreműködésével: *The Architecture of the Kosmos. St Maximus the Confessor – New Perspectives*. Luther-Agricola-Society, Helsinki, 221–278.

és köre, Szent Szophroniosz és Moszkhosz Szent János a hatodik század palesztinai „órigenista” szerzeteseiről, akiket 553-ban a konstantinápolyi ötödik egyetemes zsinat platonizáló eretnekeként ítélte el. Így bukkantam rá a *Virágoskert* néhány történetileg rendkívül érdekes anekdotájára, amely eddig mintha elkerülte volna a kutatók figyelmét.¹³ Írásomat most egyetlen anekdota köré szeretném építeni, amelyben egy szent szerzetes a szívimádságot gyakorolja egy közelebből meg nem nevezett palesztinai monostor templomában. Azt próbálom kideríteni, ki volt ez a szerzetes, és milyen szövegösszefüggésben érthető az anekdota.

A. Nonnosz abbá: egy palesztinai szent, aki a szívimádságot gyakorolta

Az anekdota csodás történeteket mond el egy bizonyos Nonnosz abbáról. A szöveg a szövegkritikusok szerint Moszkhosz Szent János eredeti művéhez tartozik, és nincs jelentős szövegkülönbség Cotelier görög szövege és Traversari latin fordítása között. Az anekdota a 104-es számot viseli.

1. Moszkhosz Szent János: *Lelki virágoskert*, 104. anekdota (PG 87/3, 2961–2962):

Szent atyánk Theodosziosz koinobionjában,¹⁴ Theodosziosz abbá, aki Kapi-tuliasz püspöke lett, a következő történetet mesélte el Nonnosz abbáról: „Egy éjszaka, mielőtt még megütötték volna a szimandront¹⁵ az éjszakai virrasztásra, amikor még az ágyamban feküdtem, hallottam, hogy valaki szelíd, nyu-

13 A 4. és a 104. anekdotára Panaghiotis Tzamalikos talált rá, aki érintőlegesen említi azokat: P. Tzamalikos: *The Real Cassian Revisited. Monastic Life, Greek Paideia, and Origenism in the Sixth Century*. Brill, Leiden–Boston, 2012), 67–68. Tzamalikos félreolvasta és félreértelmezte mindkét anekdotát, ami azonban semmit se von le a felfedezés értékéből. Tzamalikos javasolta először, hogy a 104. anekdota Nonnosz abbája azonos lehet a Szküthopoliszi Cirilltől ismert órigenista Nonnosz abbával. Ezt azonban adottnak vette, holott korántsem az. A jelen tanulmány egyebek között éppen azt szolgálja, hogy ezt az azonosítást igazolja. Ezen kívül Tzamalikos a 4. anekdota történetet előadó Leontiosz abbát, aki az Új Lavra szerzeteseinek 555-ben történt kiűzéséről beszél, tévesen azonosította Bizánci Leontiosszal, aki 544-ben halt meg.

14 „A koinobion olyan monostor, ahol a szerzetesek közösségben élnek, közös napi ima-, munka- és étkezési renddel. A koinobionok általában négyzet alakú, fallal körülvett építmények, méretük erősen eltérő lehet. A kisebb koinobionok későrómai mezőgazdasági villákra emlékeztetnek annyiban, hogy egy zárt udvar köré épültek, amely levegőt és világosságot szolgáltatott az építménynek, és egyesítő szerepe volt. Ezzel szemben a nagy koinobionok kisebb városokra emlékeztettek, mindent tartalmaztak, ami csak fennmaradásukhoz szükséges volt, így műhelyeket, szeretetházakat és kórházakat.” (Hirschfeld: *The Judean Desert Monasteries in the Byzantine Period* 33.).

15 A szimandron egy falap, amelyet a közös imádság előtt fakalapáccsal ritmusosan vernek, így hívva a szerzeteseket imára.

godt hangon ismételteti: „Uram irgalmazz!” Miután ötszázszor számoltam az „Uram irgalmazz!”-t, meg akartam tudni, hogy ki az, akit hallok. Cellám ablakán keresztül benéztem a templomba, láttam az öreget térdre borulva, és egy csillagot a feje felett, amely megvilágította számomra, hogy ki az az öreg.” Ugyanannak a koinobionnak egy másik öreg szerzetese mesélte el nekünk ugyanarról az Nonnosz abbáról a következőket: „Egy nap, mielőtt még megütötték volna a szimandront, kimentem a cellámból, odamentem a templomhoz, és látom, hogy az öreg a templom előtt áll, két kezét kiterjeszti az ég felé, és imádkozik. Kezei úgy ragyogtak, mint tüzes lámpások. Megijedtem, és eltávoztam.”

Első pillantásra mindez nem több mint két kegyes történet egy egyébként ismeretlen palesztin szerzetesről, akinek szentsége nyilvánvalóvá lesz két másik szerzetes számára. Érdekes adalék, hogy Nonnosz abbá, ha nem is Jézus nevével imádkozik, de az „Uram irgalmazz!” imádságot ismételteti éjszakánként a monostor templomában vagy a templom előtt, ebben áll lelki gyakorlata. A történet tehát a szívimádság gyakorlatáról tanúskodik a VI. századi palesztin szerzetességben.

Mégis, egészen új megvilágításba kerül az anekdota, ha meggondoljuk, hogy Moszkhosz Szent János palesztinai tartózkodása előtt egyetlen híres Nonnosz abbá élt Palesztinában, nevezetesen az Új Lavra órigenista eretnekként elítélt palesztin szerzeteseinek lelki vezetője, aki valamikor 547 táján halt meg. Jellemének és működésének képét Szküthopoliszi Cirill, az antiórigenisista küzdelem krónikása festette meg sötét színekkel Szent Szabasz és Szent Küriakosz életrajzaiban. Íme, két történet Szküthopoliszi Cirilltől:

2. Szküthopoliszi Szent Cirill: *Szent Szabasz élete*, 36. fejezet. In E. Schwartz (szerk.): *Kyrrillos von Skythopolis*. Texte und Untersuchungen 49, 2 (1939), 124., 25–29. sor:

Amikor Agapétosz átvette az Új Lavra irányítását (514/515-ben), ott talált négy szerzetest, akit az igen egyszerű lelkű Pál fogadott oda be, mert nem ismerte fel, hogy kik ők. Ezek a szerzetesek titokban sugdosták egymásnak Órigenész tanításait. Köztük az első egy palesztin ember volt, akit Nonnosznak hívtak. Ő kereszténynek tette magát, és jámborságot színlelt (χριστιανίζειν προσποιούμενος καὶ εὐλάβειαν ὑποκρινόμενος), de az istentelen pogányok, zsidók és manicheusok tanításait vallotta, nevezetesen Órigenész, Didümosz és Evagriosz mitikus doktrínáit a preegzisztenciáról.

3. Szküthopoliszi Szent Cirill: *Szent Küriakosz élete*, 13. fejezet. In *Kyrrillos von Skythopolis*, 230., 26. sor–231., 2. sor:

Nonnosz volt az, aki mindezt a konkolyt elvetette (Mt 13,25–29), és aki az összes baj oka lett. Megragadta az alkalmat, amelyet atyánk, Szabasz halála (532. december 5-én) kínált számára, és zavaros iszapos vizet adott inni a felebarátainak (Hab 2,15 a LXX szerint). Ebben segítőtje, védelmezője és társa Bizánci Leontiosz volt. Először az Új Lavra okosabb, pontosabban szólva

oktalanabb (τοὺς λογιωτέρους, μᾶλλον δὲ ἀλογωτέρους)¹⁶ szerzeteseit vonta be tisztátalan eretnekségébe, de nem elégedett meg ezekkel, hanem megkísérelte a romlást átadni a Pusztaság többi monostorának is.

Ezek szerint tehát Nonnosz volt a kor legveszélyesebb eretnekeinek tekintett órigenisták szellemi vezetője. Alakja újra meg újra feltűnik Szent Cirill szerzeteséletrajzaiban, és csak kicsit kevésbé fekete az ördögnél. Hátása óriási, akár még arra is képes, hogy császári döntéseket tegyen semmissé Palesztinában, mint azt a következő történet is mutatja. A történet 543-ban játszódik, azután hogy Órigenészt és mindazokat, akik őt „védelmezik” (értsd: az „órigenisztákat”), egy császári rendelet elítélte, amelyet a konstantinápolyi Allandó Zsinat jóváhagyott, és amelyet a birodalomban minden püspöknek és szerzetes elöljárónak alá kellett írnia:

4. Szküthopoliszi Szent Cirill: *Szent Szabasz élete*, 86. fejezet. In *Kyrrillos von Skythopolis*, 196., 12. sor–197., 2. sor:

Miután az Órigenészt elítélő rendeletet kihirdették Jeruzsálemben az ötödik indiktion február hónapjában, atyánk, Szabasz elszenderedésének tizenegyedik évében,¹⁷ az összes palesztinai püspök és a pusztaság elöljárói aláírták ugyanazt a rendeletet az egy Sándor, Abilé püspöke kivételével. Ekkor Nonnosz, Péter, Ménasz, János, Kallisztosz és Anasztasziosz, valamint az eretnekség többi vezetője megneheztelt, elszakadt az egyetemes közösségtől, elhagyta az Új Lavrát, s a Síkságon¹⁸ rendezkedett be. Amikor ennek híre eljutott Konstantinápolyba – addigra Euszebiosz papasz elszenderedett, és Leontiosz is meghalt –, ahol Kappadókiai Teodor uralta a <császári> palotát, Teodor magához hívatta a Szent Feltámadás templom apokriszarioszait,¹⁹ és dühösen közölte velük: „Amennyiben Péter pátriárka²⁰ nem tesz szóbeli nyilatkozatot az atyáknak, és nem hozza vissza őket a saját lavrájukba, néhány napon belül lefokozom püspöki rangjából.” Ekkor Nonnosz a mondott, Hólyagnak nevezett Teodor tanácsára ezeket írta az érseknek:

16 Szó szerint: „tanultabb, pontosabban szólva ostobább”, de ez nem érzékelteti a *logiosz/alogosz* szójátékot.

17 Az indiktion a római hivatalos időszámítás, az adózás alapja, tizenöt éves ciklusokban mérik, mindig szeptember 1-től augusztus 31-ig tart. Ez esetben az ötödik indiktion: 541. szeptember 1. és 542. augusztus 31. közti év. Ámde Szent Szabasz 532. december 5-én halt meg, és így a halálát követő 11. év: 542. december 6. és 543. december 5. közti év. Úgy tűnik, egy számítási hiba miatt mindazon esetekben, amikor Cirill a Szent Szabasz halálát követő éveket próbálja összefüggésbe hozni az indiktionnal, számítása egy évet csúszik. Ezért itt 543 februárjáról van szó.

18 A Síkság: Palesztinának a tenger felé eső része. Tehát Nonnosz és társai elhagyták a Júdeai Pusztaságot, és a Síkságon alapítottak ideiglenes közösséget.

19 A Szent Feltámadás templom: a Szent Sír templom Jeruzsálemben, amely Krisztus sírja és a Golgota köré épült. *Apokriszariosz*: szó szerint „válaszadó” (*apokriszisz*: „válasz”), „Felelős”, egy-egy egyházi hatóság képviselője Konstantinápolyban. A Szent Feltámadás apokriszarioszai a jeruzsálemi pátriárkát képviselték a császári udvarban.

20 Péter volt ekkoriban a jeruzsálemi pátriárka, és egyben az órigenista-ellenes párt vezetője.

„Kérjük szentségedet, hogy valamiféle mérsékelt szóbeli nyilatkozattal kezelje lelkünket. Jelentse ki egyetemes érvénnyel, a legnagyobb buzgalommal a következőket: »Töröltessék el, és máris eltöröltetett az Atya, a Fiú és a Szentlélek nevében minden, az Istennek nem tetsző egyházi átok!« Ezt a nyilatkozatot mi elfogadjuk még akkor is, ha nem egészen pontos.»

Amikor az érsek megkapta ezt a levelet, először nem volt hajlandó a kért nyilatkozatot megtenni, mert bajkeverésnek és jogtalannak ítélte, ámde látván a Hólyag intrikáit, és meggondolván, hogy időt kell nyernie, magához hívatta Nonnoszt és társait, és magánkörben megadta nekik a kért nyilatkozatot. Ennek birtokában visszatértek az Új Lavrába.

Nonnosz tehát Cirill szerint tanítványa és szövetségese, Teodor útján tett szert befolyásra a császári udvarban, és hatalomra Palesztinában. Teodor, akit Cirill csak csúfnevén Hólyag (Aszkidasz) Teodorként emleget (talán kis termete és nagy hasa miatt hívták így? *aszkosz, aszkidasz*: kis tömlő, hólyag), az Új Lavra szerzetese volt. Valamikor 536 előtt Konstantinápolyba ment, ahol egy zsinaton, 536-ban a Júdeai Pusztaság szerzeteseit képviselte. Ott Euszebiosz papasznak, a Hagia Szófia templom kincstárnokának (*keimélarkhész*) támogatásával püspöki rangot kapott, a kappadókiai Kaiszareia névleges székhelyével, de Konstantinápolyban tartózkodott az Állandó Zsinat tagjaként, és Jusztinianosz császár legfontosabb, szinte teljhatalmú tanácsadója lett. 542/543-ban, amikor Órigenészt Jusztinianosz rendeletben ítélte el, az Állandó Zsinat tagjaként Teodor is aláírta a határozatot, de befolyását arra használta fel, hogy lehetővé tegye Nonnosz abbanak és körének, hogy továbbra is nyíltan hirdethessék az úgynevezett „órigenista” nézeteket, amelyek középpontjában az értelmek (*noesz*) születés előtti preegzisztenciája és a „mindenek helyreállításáról” (*apokatasztaszisz*) szóló tanítás állt.

E szerint az eszes lényeket (*ta logika*) eredetileg egyetlen testetlen lényekben (*henaszban*) teremtette az Isten, amelyben mind őt szemlélték, mint „mezítelen (vagyis testetlen) értelmek” (*noesz gymnoi*). Ámde „túltelítődtek” a szemlélődéstől, elfordultak az Istentől, és elkezdtek a „rosszabb” (*to keiiron*) felé mozogni, amelyet ez által az akarati mozgásuk által hoztak létre. Egyetlen értelem (*musz*) maradt csak mozdulatlan, és őrizte meg a tiszta szemlélődést. Mivel az értelmek centrifugális mozgása a végtelenbe tartott, hogy megállítsa ezt, ez az értelem megteremtette a testi világot, amelyben mindegyik „bukott” értelem más-más testet kapott: azokból, akik csak kicsit távolodtak el, angyalok lettek, akik nagyon, démonok, és akik csak mértékkel, azokból emberi lelkek, akik megszületnek itt a földön. A hűséges értelem lett a többiek királya, és az Isten Felkentje: a Krisztus, aki mindvégig megőrizte az Isten Igével betöltött egységét, és elvállalta, hogy társai megváltására a földön megszülessék a názareti Jézusként. A testet öltés megfordította a folyamatokat, megszilárdította az angyalokat, akik többé már nem bukhatnak el, elővételezte a feltámadást, amely Krisztus második eljövetelekor, az idők végén következik majd be, és Krisztus meg-

mutatta azt az állapotot, amelyben minden eszes lény lesz az idők végén: lényegi és személyes egységben az Isten Igével. Mindenek beteljesedése majd az lesz, amikor a feltámadott test is felszívódik a lélekbe, a lélek az értelemben, és az értelem az Istenben: ekkor majd helyreáll a teljes egység a testetlen lényegben (*henaszban*), amikor eltörlődik minden negativitás a teremtett világban.

Valahogy így rekonstruálható az órigenista tanítás az elítélő határozatok alapján, ami még nem jelenti azt, hogy ez a rekonstrukció híven mutatja be az „órigénisták” filozófiai és teológiai nézeteit. Az igazi nézetek rekonstruálására itt nem is vállalkozom, csak annyit jegyeznek meg, hogy még a fent olvasható, az elítélő dokumentumok alapján készült rekonstrukció sem valamilyen dogmatikus, az egyházi tanítást felülíró elméletre, hanem inkább egy keresztény platonikus mítoszra utal, amelynek filozófiai tartalma nem azonnal érthető.

Mindemellett fontos tudni, hogy az órigenizmus/antiórigénizmus vita középpontjában már a 4. század vége óta a test szerepe állt. Azok, akiket rendszeresen az „órigénizmus” vádjával illettek, az embert nem test és lélek együtteseként, hanem az Isten szemlélésére hivatott tiszta szellemi lényként, a testet csak ruhaként magára öltő „meztelen értelemként” határozták meg, akinek hivatása visszatérni az Isten testetlen szemléléséhez. Ezért is vezették be az *apokatasztaszisz*, a „mindenek helyreállítása” fogalmát, amely szerint a test sem marad meg örökké a feltámadás után, nem mintha ismét elpusztulna, de mert a testetlen lélek magához hasonítja, miközben a lélek azonosul az értelemmel, és az értelem az Istennel. Velük szemben az antiórigénisták sokkal nagyobb szerepet tulajdonítottak a testnek, úgy tartották, hogy az embert az Isten eleve a hús-testben teremtette, hogy ezt a testet nyerjük vissza a feltámadásban, és hogy a feltámadás utáni állapot nem dinamikus, hanem állandó, a test-lélek összetétele mindörökké megmarad, a lélek mindig is együtt marad az anyaggal. Ennek a filozófiai különbségnek volt a következménye az is, hogy a testben elkövetett bűnököt büntető poklot az antiórigénisták örökre fennállónak hitték, míg az „órigénisták” úgy tartották, hogy mint minden, a testhez kötődő valóság, a pokol is múlandó, és egyetlen szerepe a lelkeket megszabadítani a hústest emlékeitől, hiszen minden bűn eredete az, hogy a lélek túlzottan kötődik a testhez.

Még egy tanúsággal rendelkezünk Nonnosz abbáról, amely szintén eltér Szküthopoliszi Cirillétől, mégpedig a fent említett Bizánci Leontiosztól, Nonnosz lelki gyermekétől. Leontiosz *A nesztoriánusok és entüekbiánusok (értsd miáfiziták)*²¹ ellen írt krisztológiai értekezésében beszél egy „jámbor és isteni férfiról”, akitől polemikus értekezésének alapötletét vette:

21 Manapság nem illendő az Alexandriai Szent Cirill teológiáját szigorúan szó szerint követő anti-kalkhedóni teológusokat és Egyházakat monofizitának nevezni, ami merő gúnynév, és olyan tanítást tulajdonít e teológusoknak, amelyet azok sohase vallottak. É szerint Krisztusnak csak egyetlen (*moné*) isteni természete (*phüszisz*) volna, holott az anti-kalkhedóniak csak Szent Cirill tanítását („Az Ige egy megtestesült

5. Bizánci Leontiosz: A nesztorianusok és eutükhianusok ellen, Nonnosz abbá egy logionja. PG 86/1, 1273C–1276A:

Nesztoriosz emberimádatának és Eutükhész képzelődésének (doketizmusának), pontosabban mindkét képzelődésnek a tanítványai – hiszen helyesen nevezte őket így egy jámbor és isteni férfiú, aki ellentétes doketistáknak (ἐναντιοδοκῆται) hívta őket – egyfelől az istenséget, másfelől viszont az emberséget tekintik merő képzelődésnek a Megváltóban, de mindegyik a maga módján. Az egyik (vagyis a nesztorianusok) a jóakaratot és a méltóságot vezeti be a képzelt istenség helyén, a másik (a miafiziták) meg a kimondhatatlan testet helyettesíti be a mi természetünk helyére, s így jól hangzó nevekkal és tetszetős kifejezésekkel, mint rákent színekkel próbálják meg ellentétes, de egymással egyenlő mértékű istentelenségük csúfságát megszüpíteni.

Ez a férfiú tehát a nesztorianusokat és a miafizitákat „ellentétes doketistáknak” (ἐναντιοδοκῆται) nevezte, értve ezen, hogy amiként a régi gnosztikus doketisták Krisztus megtestesülését és testi halálát is merő látszatnak és színlelésnek tartották, az „ellentétes doketisták” közül az egyik Krisztus emberi természetét tartja látszatnak (ezek a miafiziták), a másik viszont Krisztus isteni természetét (ezek a nesztorianusok). A „jámbor és isteni férfiú” személyét a mű egyik kéziratának marginális megjegyzése azonosítja: „itt Nonnosz abbáról beszél”.

Láthatólag ismét csak Nonnoszról és köréről van szó akkor is, amikor Leontiosz elbeszéli, hogy szerzetessége kezdetén egy titkos nesztorianus körhöz csatlakozott, akik azt tanították, hogy a kalkhédóni egyház eukarisztiáját el lehet fogadni, de a miafizitákét nem, és hogy a kalkhédóni egyházon belül kell terjeszteni a betiltott nesztorianus tanítást. Ámde szerencséjére Leontiosz „isteni férfakkal” találkozott, akik nemcsak hogy „megtisztították lelkének szemét” az eretnokség „csipájától, de egyben szent fényvel töltötték el azt az isteni bölcsességű férfiak könyveinek segítségével, ahonnan megtanulták az igazságot és a többi erényt, ekként megtisztítva” Leontiosz „kezét és értelmét”.²² A szövegösszefüggésből sejthető, bár nem tudható, hogy „az isteni bölcsességű férfiak” Órigenészt és Evagrioszt, az „órigeniszták” tanítóit jelentik, míg az „isteni férfiak”, akik megtisztították Leontiosz szemét” az eretnokségtől, Nonnoszt és körét. Az is látható, hogy Nonnosz abbának óriási tekintélye volt a maga körében, és szent tanítónak tartották, miközben az antiórigenista Círill számára Nonnosz csak kicsit kevésbé fekete, mint maga az ördög.

Ha tehát hihető, hogy Moszkhosz Szent János anekdotája erről a Nonnosz abbáról szól, akkor ez különös fényt vet az egész órigenista vitára és az órigenizmus elítélésére. Arra utal, hogy a vitáról a legnépszerűbb forrás, Szküthopoliszi Szent Círill szerzeteséletrajzai alapján alkotott ké-

természete” – *mia phüszisz tu logu szeszarkomené*) próbálták a lehető legnagyobb következetességgel követni. Innen a ma használt „miafizita” elnevezés.

22 Uo. III, 1. PG 86/1, 1360 AB.

pünk egyoldalú, hogy a vita szereplőinek megítélése nem volt egyértelmű a Nagyegyházon belül sem, és hogy Moszkhosz Szent János és tanítványai, Szent Szophroniosz és Hitvalló Szent Maximosz, valamint forrásaik, mint például Theodosziosz abbá, Kapituliasz későbbi püspöke, valami egészen mást gondoltak az „őseretnek” órigenistákról. Talán nem is tekintették őket sem eretneknek, sem „origenistának”, ráadásul Nonnosz abbát Moszkhosz János olyan szentként mutatja be, mint aki a szívimádságot gyakorolta, s így jutott el a szentség magaslatára. Ha nem tévedek, ez a történet ráadásul a szívimádság gyakorlásának egy egészen korai példája.

No de honnan tudhatjuk, hogy az anekdota valóban erről a Nonnosz abbáról szól, nem pedig egy másik hasonló nevű, különben teljesen ismeretlen szerzetesről? Nos, ezt egészen biztosan nem tudhatjuk, viszont minden okunk megvan rá, hogy így gondoljuk. A továbbiakban ezeket az okokat veszem sorra.

B. A történet szöveggörnyezete:

B.1. Nonnosz abbá monostora

Az „origenista” Nonnosz abbá Szküthopoliszi Cirill fent idézett tanúságai alapján az Új Lavra szerzetese volt, ahová annak második apátja, az Egyszerű Pál fogadta be 514 előtt. Nonnosz kisebb megszakításoktól eltekintve ott is maradt egészen valamikor 547 februárja előtt bekövetkezett haláláig.²³ Lehetséges-e tehát, hogy az anekdoták valaki másról szólnak, esetleg Szent Theodosziosz koinobionja egy szerzeteséről, hiszen az első történetet Szent Theodosziosz koinobionjában mondja el egy szerzetes, akit szintén Theodosziosznak hívnak, és a második történet is ebből a koinobionból származik. Így értette ezt Yizhar Hirschfeld, a júdeai monostorok nagy kutató régésze, amikor azon elmélkedett, hogyan volt lehetséges, hogy valamelyik cellából, amely Hirschfeld szerint a templomot körülvevő épület második emeletén lehetett, a megfigyelő láthatta, mi történik a templomban.

6. Yizhar Hirschfeld: *The Judean Desert Monasteries in the Byzantine Period* 176.

Moszkhosz egyik története említ egy szerzetest, aki ablakából látta, hogy mi történik a templomban. Cellája valószínűleg a templom ablakaival volt egyenvalban, amelyek általában a második emeleten voltak (bár az is lehetséges, hogy a templom belseje a bejárat felől, vagy egy alacsonyabb ablaksoron keresztül volt látható).

23 Szküthopoliszi Cirill: *Szent Szabaszs életé*, 87. fejj., 195., 26. sor–196., 2. sor; *Szent Küriakosz életé*, 15. fejj., 231., 27–31. sor.

E magyarázat azért nem meggyőző, mert nehéz volna megtalálni azt a szöveget, ahonnan valaki, aki a monostor második emeletén lakik, a templom vele egy szinten lévő ablakain keresztül láthatná, mi történik a templom földszintjén. Hirschfeld érezte is magyarázata gyöngeségét, alighanem ezért tette hozzá, hogy a templom belseje talán „a bejárat felől vagy egy alacsonyabb ablaksoron keresztül volt látható”. Ez ismét csak nem valószínű, hiszen a templomok világításához a magasban lévő ablaksort használták.

Valószínűbb magyarázatnak tartom, hogy a két szerzetes, aki Szent Theodosziosz monostorához tartozott, amikor Moszkhosz Jánosnak elmesélte a két történetet, korábban, még 547 előtt az Új Lavra szerzetese volt, és a történetek onnan származnak. Maga Hirschfeld volt az, aki feltárta az Új Lavra maradványait a Vádi Dzsihárban, a Júdeai Pusztaság egy mély völgyében, és ott cellákat talált a vádi meredek oldalában.²⁴ A cellák ablakaiból, felülről lefelé tekintve, alighanem látni lehetett, mi történik a templomban. S hogy ezek az öreg szerzetesek, akik látták az 547-ben elhunyt Nonnosz abbát, és találkoztak Moszkhosz Jánossal is, aki valamikor az 560-as években kezdte meg szerzetesi pályáját Palesztinában, miért Szent Theodosziosz monostorában beszélték el neki a történetet? Nos, az Új Lavra hatvan szerzetesét 555 februárjában elűzték lavrájukból, az Új Lavrát megbízható szerzetesekkel telepítették be, a megbízhatatlanokat pedig elosztották a jól ellenőrizhető monostorokba, lavrákba, mindenek előtt az antiórigénizmus fellegváraiba, a Nagy Lavrába (illetve Szent Szabasz Lavrába) és Szent Theodosziosz koinobionjába. Moszkhosz Jánosnak, aki éppen Szent Theodosziosz monostorában kezdte meg szerzetesi életét, elsősorban itt volt alkalma olyan öreg szerzetesekkel találkozni, akik még ismerték az Új Lavra Nonnosz abbáját.

B.2. Moszkhosz Szent János és az Új Lavra szerzetesei

Még közelebb kerülünk a Nonnosz abbáról szóló történet megértéséhez, ha elolvasunk néhány más anekdotát is, amely egyértelműen az 553-as eretneküldözések által „órigénistának” minősített palesztinai szerzetesekről szól. Ezekből egyértelmű, hogy Moszkhosz Szent János sem eretneknek, sem „órigénistának” nem tartotta őket, sőt, mély rokonszenvet érzett irántuk. erről tanúskodik a következő anekdota is.

24 Vö. az Új Lavra térképe: Hirschfeld: *The Judean Desert Monasteries in the Byzantine Period* 27.

7. Moszkhosz Szent János: *Lelki virágokkert*, 4. anekdota (PG 87/3, 2855/56 BC.)

A PG görög szövegének fordítása	Ambrogio Traversari latin szövegének fordítása
<p>Leontiosz abbá, szent atyánk Theodosziosz koinobionjából a következő történetet mondta el nekünk. „Az Új Lavra szerzeteseinek elkergetése után odamentem, és abban a lavrában éltem. Egy vasárnap lementem (a központi területre),²⁵ és beléptem a templomba, hogy a szentáldozást magamhoz vegyem. Amikor beléptem, egy angyalt láttam az oltár jobb oldalánál állni. [...] fogott el²⁶ és eltávoztam. Ekkor egy hangot hallottam: »Attól az időtől kezdve, hogy ezt az oltárt felszentelték, azt a feladatot kaptam, hogy ott álljak mellette.«”</p>	<p>Leontiosz abbá, szent atyánk, Theodosziosz koinobionjának <i>apátja</i> a következő történetet mondta el nekünk. „Azután, hogy a Lavrának nevezett új monostor szerzeteseit elkergették, <i>mert a hitetlenek elüldözték őket (ab infidelibus persecutionem passi)</i>, odamentem, és abban a lavrában éltem. Egy vasárnap lementem a templomba, hogy magamhoz vegyem a szentáldozást. Amikor beléptem, egy angyalt láttam az oltár jobb oldalánál állni. <i>Nagy félelem</i> fogott el, és eltávoztam. Ekkor egy hangot hallottam <i>a mennyből</i>, amely ezt mondta: »Attól az időtől kezdve, hogy ezt az oltárt felszentelték, azt a feladatot kaptam, hogy folytonosan ott álljak mellette.«”</p>

Az itt elbeszélt történetet 555. február 21. utánra keltezhethetjük,²⁷ amikor az antiórigénista Eusztokhosz jeruzsálemi pátriárka elűzte az Új Lavra szerzeteseit, majd a Nagy Lavrából, Szent Szabasz közösségéből hatvan szerzetest, és a Júdeai Pusztaság többi monostorából ismét csak hatvan szerzetest telepített oda. Ez igen jelentős esemény és hatalmas sokk volt a palesztinai kalkhedóni hitű szerzetesek életében. Elvileg feltételezhetnénk,

25 Az Új Lavra a Vádi Dzsihárban épült, kb. 600.000 m²-en szétszórt területen, főként a központi területtől északra a hegyoldalon. Ahhoz, hogy a templomot elérje, a szerzetesnek le kellett ereszkednie a völgybe. Vö Y. Hirschfeld: *The Judean Desert Monasteries in the Byzantine Period* 26–27.

26 A görög szöveg ezt mondja: καὶ ληφθεὶς ἀνεχώρησα. Csábító lenne ezt így fordítani, és a fordítók valóban így fordítják “áldoztam, és eltávoztam” (“having communicated I retired”: Wortley), de a passzív ληφθεὶς valójában nem értelmezhető így. Valójában itt egy lacuna van, amelyet Traversari fordítása alapján egészíthetünk ki: καὶ ληφθεὶς <φόβῳ μεγάλῳ> ἀνεχώρησα: „nagy félelem fogott el, és eltávoztam”.

27 Szküthopoliszi Cirill: *Szent Szabasz élete*, 90. fejezet, 200., 1–3. sor. A keltezéshez vö. F. Diekamp: *Die Origenistischen Streitigkeiten im sechsten Jahrhundert und das fünfte allgemeine Concil.* Aschendorff, Münster, 1899, 13.; E. Stein: *Cyrille de Scythopolis. A propos de la nouvelle édition de ses œuvres. Analecta Bollandiana* 62 (1944), 169–186., 174–176.

hogy a történetet elbeszélő Leontiosz egyike volt az „ortodox monostorokból” betelepített százhusz szerzetesnek. Szküthopoliszi Cirill, az anti-órigenisista párt krónikása úgy ünnepli ezt az eseményt, mint az órigenisták fölött aratott végső győzelmet, amely megszabadította a közösséget a pusztító romlástól.²⁸ Valószínűbb azonban, hogy Leontiosz 563/564 után költözött az Új Lavrába, amikor fordult a kocka, Jusztinianosz lefokozta Eusztokhioszt, és a helyébe az Új Lavra korábbi szerzetesét, Makárioszt nevezte ki, aki rövid időre már korábban (551-ben) is betöltötte a jeruzsálemi pátriárka tisztjét, de órigenizmussal vádolták, és két hónap után lefokozták.²⁹ Hitvalló Theophanész krónikája szerint Eusztokhiosz pontosan e miatt az agresszív cselekedete miatt vesztette el a székét, és így került a helyére vissza Makáriosz:

Eusztokhiosz, amikor Jeruzsálembé ment, Apollinariosz, Agathón és Makáriosz iránt érzett gyűlöletétől hajtva elűzte az Új Lavra szerzeteseit, órigenizmussal vádolva őket. Ezért később lefokozták, és Makárioszt visszahelyezték a székébe. Makáriosz volt Jeruzsálem püspöke másodszor is, négy éven át.³⁰

Apollinariosz alexandriai pátriárka volt 551 és 569 között. Kinevezését Kappadókiai (Hólyag) Teodornak, Nonnosz abbá tanítványának és Jusztinianosz teljhatalmú tanácsadójának köszönhette. Agathón vagy Agathosz Apollinariosz testvére volt. Eusztokhiosz eredetileg az alexandriai patriarkátus gazdasági igazgatója (*oikonomosz*) volt, de Agathón, amikor Apollinariosz képviselőként 551-ben Jeruzsálembé ment, bebörtönözte, mert állítólag hibát talált a számadásaiban. Eusztokhiosz azonban a tetőn keresztül kiszabadult a börtönből, és Konstantinápolyba utazott, ahol találkozott egy antiórigenisista küldöttséggel, amely elérte, hogy Jusztinianosz lefokozza Makárioszt, és helyébe Eusztokhioszt nevezze ki. Adataink szerint azonban Makáriosz nem négy, hanem tíz évig uralkodott, 574-ben bekövetkezett haláláig. Az órigenizmus gyanúja miatt kinevezése előtt elítélte ezt az eretnekséget.

Egy biztos, sem az anekdota Leontiosz abbája, sem Moszkhosz János, sem Hitvalló Theophanész forrása nem osztozik Szküthopoliszi Cirillnek az Új Lavra szerzetesei iránt érzett gyűlöletében és megvetésében. Sőt, az angyal, akit Leontiosz az oltár jobb oldalán lát, kinyilatkoztatja számára, hogy ő folyamatosan ott állt az oltár felszentelésétől fogva. Cirill elbeszélése szerint az Új Lavrát 507-ben építette hatvan szerzetes, aki fellázadt Szent Szabasz ellen. Szent Szabasz azonban kiterjesztette hatáskörét a lázadókra,

28 Szküthopoliszi Cirill: *Szent Szabasz élete*, 90. fejezet, 199., 17. sor–200., 16. sor.

29 Az események rekonstrukciójához vö. Diekamp: *Die Origenistischen Streitigkeiten* 28–30. Makáriosz első pátriarkátusát Diekamp 552-re keltezi. A hatodik századi órigenizmus történetéről szóló készülő monográfiámban (*Origenistes ou théosophes ? Histoire politique et doctrinale d'un mouvement du 6e siècle*) az eseményeket másként rakom össze, és Makáriosz pátriarkátusát egy évvel korábbra keltezem, mint Diekamp.

30 Hitvalló Theophanész *Krónikája*, kiadta Carl de Boor, 242., 27. sor–243., 1. sor. Az 563/564-es dátumhoz vö. Diekamp: *Die Origenistischen Streitigkeiten* 29–31.

fejlesztette a lavrát, és bevonta az általa alapított szerzetesközösségek hálózatába.³¹ Később a lavra Nonnosz abbá tevékenységének köszönhetően az iszokhrisztosz órigenisták főhadiszállásává vált. Cirill szerint az Új Lavra első apátja, Szabaita János közvetlenül 514-ben bekövetkezett halála előtt megjövendölte, hogy a közösség eretnekségbe fog esni, és hogy emiatt elüldözik majd őket a lavrából:

Íme, eljön majd az idő, amikor e hely lakói *felmagasztalják magukat*, megtagadják az igaz hitet, de felfuvalkodásuk *megaláztatik* (Mt 23,12), és örülségük miatt kiűzik őket innen.³²

E hagiográfiák rejtett nyelvében minden egyes szó jelentéssel terhes. Szabaita János prófécijája Krisztus szavai köré épül: „*aki felmagasztalja magát, megaláztatik*, és aki megalázza magát, felmagasztaltatik” (Mt 23,12). Az Új Lavra szerzetesei „felmagasztalták magukat”, mert merész metafizikai spekulációkba bocsátkoztak, és talán azért is, mert Bizánci Leontioszon és Kappadókiai (Hólyag) Teodoron keresztül hatalmi pozíciókhoz jutottak Jusztinianosz udvarában. Spekulatív filozófiájukat Cirill hitehagyásként és eretnekségként értelmezi, és pártja, a szabaita szerzetesek el is érték, hogy az „órigenistákat” elítéljék az 553-as ötödik egyetemes zsinaton.³³ Cirill mindenütt hangsúlyozza a spekulációk tisztátalan és profán természetét. „Zavaros sáros víznek” (ἀνατροπή θολερά: Hb 2,15 [LXX]),³⁴ „tisztátalan eretnekségnek” (μιαρὰ αἰρέσις),³⁵ „Órigenész pusztításának” (ἡ Ὀριγένους λύμη),³⁶ „az eretnekség pusztításának” (ἡ τῆς αἰρέσεως λύμη),³⁷ „gonosz konkolyoknak” (τὰ πονηρὰ ζιζάνια: Mt 13,25–40),³⁸ „istentelenségnek” (ἀσέβεια)³⁹ nevezi.

Szemben mindezzel, az angyal kinyilatkoztatása láthatólag azt jelenti meg Leontiosznak, hogy az Új Lavra oltárát soha semmi nem szennyezte

31 Vö. Szküthopoliszi Cirill: *Szent Szabaszesz élete*, 36. fejt., 122–125.

32 Szküthopoliszi Cirill: *Szent Szabaszesz élete*, 36. fejt., 122–125.

33 Diekamp szerint (i. m.) az elítélő határozatot a zsinat megnyitása előtt egy nem hivatalos ülésen hozták meg, és ezt az egyébként teljesen megalapozatlan vélekedést ismétli máig az egész szakirodalom. *Origenistes ou théosophe?* című készülő monográfiámban egybehangzó források elemzésével bizonyítom, hogy az órigenizmus elítélése a zsinat második összejövetelén, a krisztológiai kérdések megtárgyalása után történt.

34 Szküthopoliszi Cirill: *Szent Szabaszesz élete*, 83. fejt., 188., 17. sor: „zavaros sáros vizet adtak inni felebarátjuknak”.

35 *Szent Szabaszesz élete*, 83. fejt., 188., 19. sor és *Szent Küriakosz élete*, 14. fejt., 230., 32. sor.

36 Uo. 188., 2. sor.

37 Uo., 36. fejt., 125., 1. sor.

38 Uo., 36. fejt., 125., 4. sor.

39 Uo., 86. fejt., 193., 20. sor: az órigenisták nyíltan és elrejtve is hirdették *istentelenségüket*; 87. fejt., 195., 12–13. sor: az Új Lavra szerzetesei féltek az órigenista *istentelenség* által képviselt politikai hatalomtól; uo. 196., 1. sor: Nonnosz, az órigenista „*istentelenség* tábornoka” stb.

be vagy profanizálta attól fogva, hogy 507-ben felszentelték, és így az Isten kegyelme sohasem hagyta el a lavrát. A hagiográfia jelképes nyelvén ez annyit tesz, hogy az Új Lavra szerzetesei sohasem voltak eretnekek, és hogy kiűzetésük bűnös cselekedet volt. A *Virágoskert* 10. anekdotája hasonló történetet beszél el egy bizonyos Barnabás nevű remetéről, aki oltárt állított és szentelt fel a barlangjában. Amikor megbetegedett, át kellett költöznie a Tornokok Lavrájába,⁴⁰ és helyét a barlangban egy másik remete foglalta el. Ez a remete az oltár mellett egy angyallal találkozott, aki szinte ugyanazokkal a szavakkal fordult hozzá, mint a másik angyal Leontioszhoz: „Én az Úr angyala vagyok, és attól az időtől fogva, hogy ezt <az oltárt> felszentelték, Isten maga bízta rám az őrzését.”⁴¹ Láthatólag Moszkhosz János hagiográfiájának nyelvén az, amikor az Isten egy angyalát állítja egy oltár mellé, hogy azt őrizze, az oltár felszentelőinek ortodoxiáját és szentségét tanúsítja. Ekként a 4. anekdota olvasható Szküthopoliszi Cirill narratívája burkolt cáfolataként is, s ez a benyomásunk csak erősödik, ha Ambrogio Traversari fordításában olvassuk, amely a firenzei kézirat szövegét tükrözi. E változat szerint az Új Lavra szerzeteseit „a hitetlenek üldözték el”. A hitetlenek, *infideles*, alighanem a görög ἀσεβεις fordítása, amelyet fentebb mindenütt „istenteleneknek” fordítottam. A kifejezés ebben a szövegösszefüggésben a Szküthopoliszi Cirill által megénekelte szabaita szerzetesekre, és mindenekelőtt a szerzetesek kiűzetését elrendelő Eusztokhiosz pátriárkára vonatkozik. Ezért is gondolom, hogy az anekdota Eusztokhiosz lefokozása és az „origenizmussal” vádolt Makáriosz második patriarkátusa idejére keltezhető. Amennyiben rekonstrukcióm, miszerint Traversari *ab infidelibus* a görög ὑπὸ τῶν ἀσεβῶν fordítása, megállja a helyét, akkor ez a kifejezés egyben erőteljes polemikus tartalmat is hordoz, hiszen Cirill saját pártjának teológiáját „igaz hitnek” (ὀρθὴ πίστις)⁴² és „kegyességnek” (εὐσεβεία)⁴³ nevezi, miközben az „origenisták” tanítását „istentelenségként” (ἀσέβεια) ítéli el.⁴⁴ Ha tehát elfogadjuk Traversari fordításának és a firenzei kéziratnak a tanúságát, azt mondhatjuk, hogy szemben Cirillel

40 A Tornokok Lavrája Jerikótól keletre, a Jordán völgyének nyugati oldalán, kicsivel a Holt Tenger felett épült, ma a ciszjordániai palesztin terület ʿAin Hadzsla területén található (vö. <http://www.lasapienzatojericho.it/padis/component/content/article/38-sites/77-025-ain-ajla-area-monastery-of-the-towers-pyrgoi>).

41 PG 87/3, 2859/2860 B.

42 Szküthopoliszi Cirill: *Szent Küriakosz élete*, 14. fejezet, 231., 7–8.

43 Szküthopoliszi Cirill: *Szent Szabaszesz élete*, 32. fejezet, 118., 14–15. sor: „Atyánk, Szabaszesz az Egyház hagyományát követve igazul és kegyesen elvetette” a Kelmefestő Péter által a Háromszorszent Énekhez „hozzáadott formulát”; 38. fejezet, 126., 12. sor: „a kegyesség tanítása” (a nesztorianusok ellen); 86. fejezet, 193. 24–25. sor: az origenisták „összeverték néhányat az ortodox atyák közül, és háború indult a kegyes szerzetesek ellen”; 87. fejezet, 195., 24. sor: az origenisták kiűzték „a kegyesség gyermekeit” a Nagy Lavrából; 90. fejezet, 200., 3–4. sor: az Új Lavra szerzeteseinek elűzésével „véget ért a kegyesség elleni háború (ὁ κατὰ τῆς εὐσεβείας πόλεμος)”.

44 Vö. fentebb, 34. jegyzet.

Moszkhosz János ugyanazokról az eseményekről beszélve felcseréli a kifejezések jelentéstartalmát, és az antiórigenistákat nevezi „istenteleneknek”. Egyébként az anekdota szövegéből világosan látható, hogy a firenzei kézirat szövege sokkal jobb, mint a *Patrologia Graeca* kiadása. A „nagy félelem fogott el” szövegváltozat csak Traversari fordítása alapján rekonstruálható, a PG szövege viszont hiányos, bár ez elkerülte a modern fordítók figyelmét.

B.3. Moszkhosz Szent János az antiórigenista Eusztokhiosz és az órigenista Makáriosz pátriárkákról

Az antiórigenista Eusztokhiosz pátriárkát, aki az Új Lavra szerzeteseit órigenizmus vádjával a császári csapatokat segítségül hívva elüldözte, a *Lelki virágoskert* csak egyszer említi, a 8. anekdotában.

8. Moszkhosz Szent János: *Lelki virágoskert*, 8. anekdota (PG 87/3, 2857–2858)

A PG görög szövegének fordítása	Ambrogio Traversari latin szövegének fordítása
<p>Volt egy öreg a Tornokok Lavrájában, akit Mürogenésznek hívtak, aki annyira szigorú életet élt, hogy vízkóros lett. Folytonosan ezt mondogatta az öregeknek, akik jöttek, <i>hoggy gondoskodjanak róla</i>: „Imádkozzatok értem, Atyák, hogy a belső emberem ne kapjon vízkórt. Én azt kérem az Istentől, hogy sokáig megmaradjak ebben a betegségben.”</p> <p>Amikor <i>Eutükhiosz</i> jeruzsálemi érsek hallott Mürogenész abbáról, küldeni szeretett volna neki a szükségleteire szolgáló dolgokat, de az <i>soba semmit nem fogadott el tőle</i>. [...] ⁴⁵ <i>hoggy</i>: „Imádkozz értem, Atyám, hogy megmeneküljek az örök büntetéstől!”</p>	<p>Volt egy öreg <i>ugyanott</i>, a Tornokok Monostorában, akit Mürogenésznek hívtak, aki annyira szigorú életet élt, hogy vízkóros lett. Folytonosan ezt mondogatta az öregeknek, akik eljöttek, <i>hoggy meglátogassák</i>: „Imádkozzatok értem, Atyák, hogy a belső emberem ne kapjon vízkórt. Én azt kérem az Istentől, hogy sokáig megmaradjak ebben a betegségben.”</p> <p>Amikor <i>Eusztokhiosz</i> jeruzsálemi érsek hallott Mürogenész abbáról, küldeni szeretett volna neki a szükségleteire szolgáló dolgokat, de az <i>nem volt hajlandó soba semmit elfogadni tőle</i>. <i>Csak azt az üzenetet küldte neki</i>, <i>hoggy</i>: „Imádkozz értem, Atyám, hogy megmeneküljek az örök büntetéstől!”</p>

A görög szöveg itt egyértelműen romlott. Nem volt Jeruzsálemnek Eutükhiosz nevű érseke, a szöveg egyértelműen Eusztokhioszról szól, akit

45 A görög szöveg itt hiányos, a hiány a latin alapján pótolható.

Eutükhiosz konstantinápolyi pátriárkával (uralkodott 552 és 565, majd ismét 557 és 582 között) kever össze. A latin alapján viszont úgy tűnik nekem, hogy Eusztokhiosz ajándékait a szent Mürogenész abbá nemcsak önsanyargatásból utasítja vissza, hanem azért is, mert nem akar közösködni vele semmiben.

Egészen más hangulatot keltenek, ámbár ellentmondásosak az órigenezizmussal vádolt Makáriosz pátriárkáról szóló anekdoták. A 19. anekdota egy „legelő aszkéta” kísértését meséli el (a „legelők” olyan egyedül lakó remeték voltak, akik csak a szabadban található növényeket ették, ami különösen szigorú aszkézist jelentett a Júdeai Pusztaságban).

9. Moszkhosz Szent János: *Lelki virágoskert*, 19. anekdota (PG 87/3, 2865-2866.)

A PG görög szövegének fordítása	Ambrogio Traversari latin szövegének fordítása
<p><i>A Legelő</i> Illés abbá mesélte el nekünk a következő történetet: „Volt egy idő, amikor a Jordán vidékén egy barlangban laktam, mivel nem vállaltam a közösséget Makáriosz <i>abbával</i>, Jeruzsálem püspökével. Egy nap a hatodik óra körül, amikor a hőség tetőfokára hágott, valaki kopogtatott a barlang ajtaján.</p> <p>Kimentem, ott egy nőt láttam, és megkérdeztem tőle: »Te mit csinálsz itt?« Így válaszolt: »Abbá uram, én is ezt az életformát folytatom, körülbelül <i>egy mérföldre</i> a barlangodtól lakom egy kis barlangban.« Meg is mutatta nekem a helyet déli irányban. Azután ezt mondta: »Amint ezen a pusztaságon jöttem keresztül, megszomjaztam a nagy hőség miatt. Kérlek, légy irántam szeretettel, és adj nekem egy kis vizet!« Elővettem a vizeskorsómat, és inni adtam neki. Ő kiitta, és elbocsátottam.</p>	<p>Illés abbá mesélte el nekünk a következő történetet: „Volt egy idő, amikor a <i>szent</i> Jordán vidékén laktam egy barlangban <i>az Eunuchok Monostora</i>⁴⁶ közelében, mivel nem vállaltam a közösséget Makárioszszal, Jeruzsálem püspökével. Egy nap a hatodik óra körül, amikor a hőség tetőfokára hágott – <i>mivelhogyan augusztus havában voltunk</i> – valaki kopogtatott a barlangom ajtaján.</p> <p>Kimentem, ott egy nőt láttam, és megkérdeztem tőle: »Te mit csinálsz itt?« Így válaszolt: »Atyám, én is <i>ugyanazt</i> az életformát követem, mint te, körülbelül egy <i>kőhajításnyira</i> tőled van a barlangom.« Meg is mutatta nekem a helyet déli irányban. Azután ezt mondta: »Amint ezen a pusztaságon jöttem keresztül, megszomjaztam a nagy hőség miatt. Kérlek, légy irántam szeretettel, és adj nekem egy kis vizet!« Elővettem a vizeskorsómat, és inni adtam neki. Ő kiitta, és elbocsátottam.</p>

46 Az Eunuchok Monostorát Anicia Juliana konstantinápolyi patriciusnő eunuchai számára alapította Szent Szabas 530 körül Jerikó közelében (vö. Szküthopoliszi Círill: *Szent Szabas élete*, 69. fejj., 171.).

<p>Azután hogy elment, az ördög harcot keltett bennem miatta, és gondolatokat sugallt. Ez hatalmába kerített, már nem bírtam elviselni a hevületet, úgyhogy fogtam a botom, és kimentem a barlangból akkora hőségben, hogy a köveket is áttüzesítette, és elindultam felé, hogy a vágyamat betöltssem. Körülbelül egy sztadionnyira voltam még tőle,⁴⁷ amikor a vágytól felhevülve magamon kívül kerültem, és láttam, hogy megnyílik a föld, és elnyel engem. Ott rothadó holttesteket láttam szétszórva, amelyek elképzelhetetlenül erős bűzt árasztottak, majd egy szentséges kinézetű embert, aki mindezt megmutatta nekem, és így szólt hozzám:</p> <p>»Lásd, ez egy nő teste, ez egy férfié. Élvezd bármelyiket kedvedre vágyad mértékében. Látod, hogy e miatt a gyönyör miatt mennyi munkád vész kárba? Lásd, miféle bűn által akarjátok megfosztani magatokat a mennyek országától! Jaj az emberi természetnek! Egyetlen pillanat kedvéért minden fáradozásodat hiábavalóvá akarod tenni?«</p> <p>Én meg összeestem a nagy bűztől. Akkor odajött a szentséges kinézetű, aki megjelent nekem, felsegített, és megszűntette a bennem dúló háborúságot, én pedig visszamentem a cellámba, hálát adva az Istennek.»</p>	<p>Azután hogy elment, az ördög harcot keltett bennem, <i>tisztátalan</i> gondolatokat sugallva iránta. Mint-hogy ez hatalmába kerített, és már nem bírtam elviselni a vágy hevét, fogtam a botom, és kimentem a barlangból akkora hőségben, hogy a köveket is áttüzesítette, és elindultam felé, hogy <i>ocsmány</i> vágyamat betöltssem. Körülbelül egy sztadionnyira voltam a barlangjától, amikor a vágy hevétől perzselve <i>váratlanul</i> magamon kívül kerültem, és láttam, hogy megnyílik a föld és engem elnyel a hasadék. Ott rothadó holttesteket láttam heverni szétszórva, amelyek elképzelhetetlenül erős bűzt árasztottak, és egy tiszteletre méltó kinézetű férfit, aki mindezt megmutatta nekem, és így szólt:</p> <p>»Lásd, ez egy nő teste, ez egy férfié, <i>ez egy gyereké</i>. Élvezd bármelyiket kedvedre, amennyire vágyad kívánja. Lásd, hogy e gyönyör kedvéért mennyi munkádat dobtad sutba! Lásd, miféle bűn által akarjátok megfosztani magatokat a mennyek országától! Jaj az emberi nyomorúságnak! Egy pillanatnyi gyönyör kedvéért mennyi munka bérétől estél el!«</p> <p>Én meg összeestem a nagy bűztől. Akkor odajött hozzám a tiszteletre méltó férfi, aki megjelent nekem, és felsegített. Én pedig visszamentem a cellámba, hálát adva az Istennek.»</p>
--	---

A két változat érdekes összehasonlítást kínál. Mutatja, hogy a firenzei kéziratot követő Traversari-fordítást nem lehet egyértelműen az eredeti szövegnek tekinteni. Inkább arról van szó, hogy az anekdoták több változatban terjedtek. A szövegvariánsok változatossága általában is jellemző

47 Egy sztadion = 117,6 m.

a hagiográfiai szövegekre. Itt a görög és a latin szöveg egyaránt tartalmaz olyan elemeket, amelyek a másiktól hiányoznak. A latinból értesülünk arról, hogy Illés abbá barlangja az Eunuchok Monostora közelében volt, hogy a kísértés augusztus havában történt, és itt olvasunk a nők és férfiak testén kívül gyerekekéről is, hogy a kísértés perverzítése tökéletes legyen. Viszont a görögből tudjuk meg, hogy Illés abbá „leelő” szerzetes volt, ez a változat hívja Makárioszt, Jeruzsálem püspökét „abbának”, ami az élet-szentségre utal, és mindenképpen feltételezi az ortodoxiát, és csak itt olvasunk arról, hogy az angyal végül megszünteti Illés abbá testi háborgását.

Mindkét változatból nyilvánvaló azonban, hogy a legszigorúbb aszketikus életet élő szerzetes ellenállhatatlan testi kísértését egy bűn előzi meg: elutasítja a szentségi közösséget Makáriossszal, aki az Új Lavra szerzetese volt, Kappadókiai (Hólyag) Teodor jelöltje a jeruzsálemi érsek rangjára, és akit órigenizmus vádjával fokoztak le 551-ben, de visszakerült a helyére 563/564-ben az antiórigenista Eusztokhiosz bukása után, miután elítélte az órigenista tanokat. A történet egyebek között azt sugallja, hogy mindazok, akik Makárioszt elutasítják, bajba kerülnek.

Ámde még többet is megérthetünk, ha érzékenyek vagyunk az anekdota jelképes tartalmára. Ebben a szövegösszefüggésben a test romlandóságát és értéktelenségét, a testi bűn iszonyatát bemutató élmény egyben arra is hivatott, hogy megértesse Illés abbával, melyik a helyes tanítás a testről: az, amit az órigenizmussal vádolt, de a tételes órigenizmust elutasító Makáriosz abbá képvisel. És valóban, mint a következő anekdotából kiderül, Moszkhosz Szent János allegorikus nyelvében a paráznság gyakran az eretnekség metaforája.

10. Moszkhosz Szent János: *Lelki virágoskert*, 96. anekdota (PG 87/3, 2953-2956.)

A PG görög szövegének fordítása	Ambrogio Traversari latin szövegének fordítása
<p>Ezt a történetet is mesélték róla [Patrikiosz abbáról] hogy volt itt [Theodosziosz monostorában] egy másik öreg, nemzetiségére nézve arab, akinek a neve Julianosz volt, és vak volt. Ez a Julianosz abbá egyszer megbotránkozott Makáriosz jeruzsálemi érseken, és elutasította a vele való szentségi közösséget. Mármost egy napon ezt az üzenetet küldte Julianosz abbá Simeon abbának, aki a Csodálatos Hegyen lakott (ez a hegy kilenc mérföldre van Antiokhiától): »Vak vagyok, nem tudok elmenni sehova, és nincs senki, <i>aki gondoskodnék rólam</i>, viszont nem vagyok hajlandó elfogadni a szentségi közösséget Makáriossal. Ámde üzend meg nekem, Atyám, mit kell tennem azzal a testvérral, aki paráználkodott, és azzal, aki vele fölesküdt?»</p> <p>Simeon abbá ezt az üzenetet küldte Julianosz abbának: »Ne menj el onnan, és ne akarj elszakadni a szent Egyháztól, mert nincs is annak semmi baja a mi Urunk Jézus Krisztus, az Isten Fia kegyelme által! Ámde tudd meg, testvérem, hogy ha <i>valaki felajánlja <az eukarisztiát></i> a ti koinobionotokban, van ott egy Patrikiosz nevű öreg. Ez az öreg a szentélyen kívül áll, mindenképpen alacsonyabb <helyzetben>, a templom nyugati falánál. De ő is mondja a felajánlás szent imáját, és <az Isten> neki tudja be a szent felajánlást.«</p>	<p>Ezt a történetet is mesélték róla. hogy volt itt egy másik öreg, nemzetiségére nézve arab, akinek a neve Julianosz volt, és vak volt. Ő egyszer megbotránkozott Makáriosz jeruzsálemi érseken, és elutasította a vele való szentségi közösséget. Mármost egy napon ezt az üzenetet küldte Julianosz abbá Simeon abbának, aki a Csodálatos Hegyen lakott (ez a hegy kilenc mérföldre van Antiokhiától): »Vak vagyok, nem tudok elmenni sehova, és nincs senki, aki <i>segítene nekem</i>, viszont nem vagyok hajlandó elfogadni a szentségi közösséget Makáriossal. Ámde közöld velem, Atyám, mit kell tennem azzal a testvérral, aki paráználkodott, és azzal, aki esküvel kötötte magát hozzá?»</p> <p>Simeon abbá így válaszolt Julianosz abbának: »Ne menj el onnan, és ne szakadj el a szent Egyháztól, mert nincs is annak semmi baja a mi Urunk Jézus Krisztus, az Isten Fia kegyelme által! Ámde tudd meg, testvérem, hogy <i>ha valaki eretnekségbe esik</i> a ti koinobionotokban, van ott egy Patrikiosz nevű <i>nagy</i> öreg. Ez az öreg a szentélyen kívül áll, mindenképpen alacsonyabb <helyzetben>, a templom nyugati falánál. Ő is mondja a felajánlás szent imáját <i>mindenkéért</i>, és <az Isten> neki tudja be a szent felajánlást.«</p>

Ez tehát egy újabb történet egy szerzetesről, aki nem volt hajlandó szentségi közösségre lépni Makáriossal. A vak Julianosz ír a Csodálatos Hegyen lakó Simeon abbának, és panaszkodik, hogy vaksága és elhagyatottsága miatt nem tudja elhagyni Theodosziosz monostorát, bár nagyon szeretné ezt megtenni, mert ő nem hajlandó elfogadni a közösséget Makáriossal. Egyben rejtélyes kérdést tesz fel, aminek jelentése csak az anekdota folytatásából, pontosabban a latin változatban olvasható folytatásból lesz valamelyest érthető: „Mit kell tennem azzal a testvérrrel, aki paráználkodott, és azzal, aki esküvel kötötte magát hozzá?” A „testvér, aki paráználkodott” láthatólag valaki, aki eretnokségbe esett, és aki „esküvel kötötte magát hozzá”, alighanem valaki olyan, aki közösségben van a másikkal. Láthatólag Julianosz nem fogadta el a monostorban bemutatott eukarisztikus áldozat érvényességét, mert Makárioszt eretneknek tartotta.

Válaszában Simeon figyelmezteti Julianoszt, hogy ne távozzék onnan, és ne gondolja azt sem, hogy az Egyház nem tiszta (eretnokségbe esett). Ez nemigen jelenthet mást, mint hogy az Egyház fejét, Makáriosz jeruzsálemi pátriárkát nem helyes eretneknek tartani. Ha viszont mégis lenne valaki, aki eretnokségbe esnék a monostorban – ez a latin szöveg változata, amely itt láthatólag eredetibb, mint a görög –, arra ott van Patrikiosz abbá, aki csendben mondja a felajánlás áldozatát, miközben mindenkinél alacsonyabb helyzetben van, de az Isten neki tudja be az eukarisztikus áldozat felajánlását. Hogy milyen eretnokségre gondolt Julianosz abbá, azt nehéz kitalálni, de mert Makárioszt mint órigenistát ítélték el, Julianosz abbá fenntartásainak alighanem közülük volt az órigenizmushoz.

Az is látható ebből az anekdotából, hogy a paráznaság valóban az eretnokség szinonimája Moszkhosz Jánosnál, ami úgy érzem, igazolni látszik az előző, 19. anekdota testi kísértésére adott megfajtesemet.

C. Összefoglalás

Tanulmányomban Moszkhosz Szent János egy anekdotájától indultam el, amelyben két szerzetes, aki meglesi egy harmadik szerzetes, egy bizonyos Nonnosz abbá éjjeli imádságát, bizonyosságot nyer Nonnosz szentségéről. Annak igyekeztem utána járni, hogy ki volt ez a Nonnosz, akit az anekdota úgy mutat be, mint aki a szívimádság és az aszkézis útján szellemi magasságokba emelkedett, hiszen a hatodik században egyetlen híres Nonnosz abbá élt Palesztinában: az, akit az antiórigenista küzdelmek krónikása, Szküthopoliszi Szent Cirill a fő órigenista eretnekként, minden rossz szerzőjeként és kitalálójaként mutat be.

Az anekdota körülményeit azzal kezdtem, hogy összegyűjtöttem az órigenista Nonnoszra vonatkozó tanúságokat; nemcsak a negatívakat Szküthopoliszi Cirilltől, de pozitívakat is a szintén órigenista hírében álló Bizánci Leontiosztól, akinek krisztológiai értekezései meghatározó szerepet

töltöttek be a bizánci teológia kialakulásában. Ez után röviden elemeztem, hogy melyik helyszínek felelhet meg az anekdota, hiszen a történetileg ismert Nonnosz abbá szinte egész szerzetesi életét az Új Lavrában töltötte attól kezdve, hogy valamikor 507 után odakerült, egészen 547 körül bekövetkezett haláláig.

Ez után vizsgáltam azokat az anekdotákat, amelyek az Új Lavrát, illetve Jeruzsálem két egymást váltó és egymásnak ellenszegülő pátriárkáját, az antiórigenista Eusztokhioszt és az órigenizmussal vádolt Makárioszt említik. Makáriosz először 551-ben volt pátriárka két hónapig, de Jusztinianosz lefokozta, és helyébe Eusztokhiosz, az antiórigenista párt jelöltje került. Eusztokhiosz leghíresebb cselekedete az volt, hogy 555-ben, az ötödik egyetemes zsinat antiórigenista határozatait követően a császári csapatok segítségével elűzte az órigenizmus főhadiszállásának számító Új Lavra szerzeteseit, és a lavrát százhusz megbízhatónak számító szerzetessel népesítette be. 563/564-ben azonban minden megváltozott, Eusztokhioszt Jusztinianosz lefokozta, és Makáriosz visszakerült a jeruzsálemi trónra, ahol 574-ig uralkodott.

A 4. anekdota, amelyben egy angyal tanúsítja, hogy az Új Lavra oltárát sohase szennyezte be eretnenség, az Új Lavra elűzött szerzeteseit rehabilitálja, és a firenzei kéziratot követő latin változat szerint elűzőiket, tehát Eusztokhiosz pátriárkát és követőit „istenteleneknek” nevezi. A 8. anekdota egy olyan szent embert mutat be, Mürogenészt, aki soha semmit nem volt hajlandó elfogadni Eusztokhiosztól, amivel Moszkhosz János alighanem arra utal finoman, hogy a szent aszkéták nem akartak a társaikat kiűző pátriárkával közösködni. A 19. anekdota hőse, egy bizonyos Illés abbá szörnyű testi kísértésbe esik az után, hogy megtagadja a szentségi közösséget Makárioszsal. Láthatólag az a kísértés oka, hogy Makárioszt megtagadva Illés abbá magától az Egyháztól szakadt el, és ez által kiszolgáltatottá vált az ördög intrikáinak. A történet ráadásul alighanem jelképes jelentést hordoz: a benne leírt paráznaság az antiórigenisták testhez kötődő eretnességének allegóriája. Végül a 96. anekdotában a vak Julianosz el akarja utasítani a közösséget Makárioszsal, de a Csodálatos Hegyen lakó Simeon abbá figyelmezteti, hogy ne tegye ezt, és ki is mondja, hogy ez az Egyháztól történő elszakadást jelentené. Az anekdota azt is egyértelművé teszi, hogy a paráznaság itt az eretnesség allegóriája. Mindemellett ez a történet arra is utal, hogy az eretneggel kapcsolatos aggodalmak általánosak voltak, a tételes órigenizmust Moszkhosz János köre is elítélte, és Patrikiosz abbá szerepe, aki titokban, a templom nyugati falánál mondja a felajánlás imáját, hogy az érvényes legyen, azt sugallja, hogy ebben az időszakban nem egykönnyen adódott megoldás az Egyház egyben tartására.

Mindezek a történetek határozott mintát mutatnak. Moszkhosz János szembehelyezkedik a Szküthopoliszi Círill által képviselt antiórigenista vonallal, rehabilitálja az Új Lavra szerzeteseit, elítéli Eusztokhioszt, és dicséri azokat, akik megőrizték a közösséget Makárioszsal, de a 96. anekdota

alapján nem mentes az órigenizmussal kapcsolatos aggodalmaktól sem. Elítéltetése után ugyanis az órigenista teológia nem maradhatott meg az Egyházban. Úgy tűnik, hogy János a Makárioszt elfogadó, spirituális beállítottságú szerzetesek körében kapta szerzetesi képzését, csakúgy, mint tanítványai, Szent Szophroniosz későbbi jeruzsálemi pátriárka és Hitvalló Szent Maximosz. Mindez meglehetősen valószínűvé teszi, hogy a 104. anekdota Nonnosz abbája valóban azonos a palesztinai órigenisták legnagyobb tekintélyű vezetőjével, de azt is, hogy Moszkhosz Szent János nem tekintette Nonnoszt, ahogyan az Új Lavra szerzeteseit sem, órigenistának.

Mi következik ebből az egyházi hagyományra és a szívimádságra nézve? Az egyházi hagyományra nézve talán az, hogy ez a hagyomány nem lineáris, és hogy alighanem a szentség fogalma sem követi kissé leegyszerűsített elképzeléseinket. A szentek életének amúgy is megvannak a műfaji követelményei: míg a dicsérni kívánt szent vagy közösség tökéletes, ellenfelei a gonosz szerepét játsszák. Így Szküthopoliszi Szent Cirill, az antiórigenista küzdelmek krónikása éles ellentétekben festi le a küzdelmek történetét. Az „órigenisták”, akik ellen pártja küzd, nemcsak eretnekek, de gonoszok is. Tudjuk, hogy az 553-as, majd az 555-ös év Cirill pártjának győzelmét hozta. Az „órigenizmust” Konstantinápolyban elítélték az ötödik egyetemes zsinaton, majd az Új Lavra „órigenistának” ítélte szerzeteseit kiűzték a Lavrából. Ámde láthatólag maradtak Palesztinában szerzetesek, akik számára az „órigenizmus” több volt, mint az a mitizáló eretnekség, amelyet a zsinat elítélt. Keresztény filozófia volt, amely elméleti háttérrel szolgáltattott az aszketikus élethez, a test mulandóságát, a szemlélődés elsőbbségét hirdette, és azt, hogy mindenki üdvösségre rendeltetett. Ezek a szerzetesek, mint Moszkhosz Szent János tanítványának, Hitvalló Szent Maximosznak példája mutatja, elfogadták az egyetemes zsinat döntését, és nem követték többé az „órigenizmus” mitikus tanításait. Ismét csak Szent Maximosz példája mutatja, hogy át is szerkesztették a tanításukat: a platonikus mítosz helyét a mélyreható filozófiai elemzés foglalta el. Ámde ezek a szerzetesek mégis hűek maradtak azokhoz a hagyományokhoz, amelyeken felnőttek, szentnek tartották a hagyomány nagy képviselőit, mindenekelőtt Nonnosz abbát, tagadták, hogy az Új Lavra szerzetesei eretnekek lettek volna, rossz szemmel nézték Eusztokhioszt és az antiórigenistákat, és elfogadták Makárioszt. Az ő köreiben született a *Lelki virágosmező* gyönyörű intellektuális hagiográfiája, amely máig kihívást intéz hozzánk, történészekhez: meg kell fejtenünk a nyelvét, jelképrendszerét, és meg kell értenünk rejtett üzeneteit. Az ő köreiben született a keresztény filozófiai teológia egyik legnagyobb életműve is, Szent Maximoszé.

Ami pedig a szívimádságot illeti, Nonnosz abbá hatodik századi példája az egyik korai tanú arra, hogy ezt szívesen gyakorolták szerzetesi körökben. Valószínű, hogy az „órigenista” és antiórigenista szerzetesek imaélete és aszketikus gyakorlata nem különbözött. Ugyanazokon az istentiszteleteken vettek részt, ugyanúgy részesültek a szentségekből, ugyanúgy mondták

a szívimádságot. A különbség csak abból adódott, hogy mást gondoltak arról, amit csináltak.

Végül e vizsgálódások tanulságul szolgálnak az egyházi hagyomány tágasságáról is. Ahogy a Húsvét éjszakáján olvasott, Aranyszájú Szent Jánosnak tulajdonított beszéd mondja: „Szavahihető az Uralkodó, ugyanúgy fogadja az utolsót is, mint az első. Nyugalmat ad a tizenegyedik órában jöttek ugyanúgy, mint annak, aki az első órától dolgozott. Irgalmaz az utolsónak, és gondja van az elsőre is. Annak is ad, és ezt is megajándékozza. Elfogadja a cselekedeteket is, és a gondolatot is üdvözli. Értékeli a gyakorlatot, és dicséri a szándékot. Ezért hát jöjjetek be mindnyájan Uratok örömébe!”⁴⁸ Hasonlóképpen az egyházi hagyomány is a nagy küzdelmek után egyként fogadja el és tiszteli szentként az antiórigenistákat és az „órigenistákat”, Nonnosz abbát és azokat, akik ellene harcoltak, Eusztokhiosz és Makáriosz pátriárkákat. Mindegyikben azt értékeli, ami jót adott az Egyháznak.

48 Πεντηκοστάριον χαρμόσυνον τὴν ἀπὸ τὸ Πάσχα μεχοὶ τῆς τῶν Ἁγίων Πάντων κυριακῆς ἀνήκουσαν αὐτῶ ἀκολουθίαν. Φῶς, Athén, é. n., 6.

